

Корекція та розвиток психомоторної функції глухих дітей молодшого шкільного віку засобами рухливих ігор

Івахненко А.А.

*Класичний приватний університет***Анотація:**

Розглянуто проблему корекції та розвитку психомоторної сфери глухих дітей молодшого шкільного віку засобами фізичного виховання, зокрема рухливими іграми. Наведено аналіз публікацій науковців щодо проблеми розвитку психомоторної функції глухих дітей в теорії і практиці корекційної роботи. Теоретично обґрунтовано значення рухливих ігор як ефективного засобу розвитку психомоторної сфери глухих учнів молодших класів. Встановлено необхідність застосування спеціально адаптованих рухливих ігор у процесі корекційно-педагогічної роботи з глухими дітьми молодшого шкільного віку. Представлено педагогічні спостереження за особливостями ігрової діяльності глухих дітей 1-4 класів.

Івахненко А.А. Коррекция и развитие психомоторной функции глухих детей младшего школьного возраста средствами подвижных игр. Рассмотрена проблема коррекции и развития психомоторной сферы глухих детей младшего школьного возраста средствами физического воспитания, в частности подвижными играми. Приведен анализ публикаций научных работников относительно проблемы развития психомоторной функции глухих детей в теории и практике коррекционной работы. Теоретически обосновано значение подвижных игр как эффективного средства развития психомоторной сферы глухих учеников младших классов. Установлена необходимость применения специально адаптированных подвижных игр в процессе коррекционно-педагогической работы с глухими детьми младшего школьного возраста. Представлены педагогические наблюдения за особенностями игровой деятельности глухих детей 1-4 классов.

Ivahnenko A.A. Correction and development of psychomotor function of deaf children of midchildhood by facilities of mobile games. The problem of correction and development of psychomotor sphere of deaf children of midchildhood is considered by facilities of physical education, in particular by mobile games. The analysis of publications of research workers is resulted in relation to the problem of development of psychomotor function of deaf children in a theory and practice of correction work. In theory is grounded value of mobile games as effective mean of development of psychomotor sphere of deaf lower boys. The necessity of application of the specially adapted mobile games is set in the process of correction-pedagogical work with the deaf children of midchildhood. The pedagogical looking is presented after the features of playing activity of deaf children of 1-4 classes.

Ключові слова:

психомоторика, розвиток, рухливі ігри, глухота, молодші школярі.

психомоторика, развитие, подвижные игры, глухота, младшие школьники.

psychomotor function, development, mobile games, deafness, junior schoolboys.

Вступ.

У сучасному світовому освітньому просторі визначаються тенденції щодо переосмислення пріоритетів загальнолюдських цінностей, оновлення і гуманізації процесу навчання. Демократизація суспільства, що відбувається в Україні, зумовлює необхідність суттєвих змін у процесі освіти, в тому числі і спеціальної. Про це свідчить низка державних документів: Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, урядова програма «Діти України», Закони України «Про виховання дітей та молоді», «Про освіту», «Про охорону дитинства» та ін. У них наголошується про необхідність удосконалення системи освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку, забезпечення їх повноцінної життєдіяльності, соціального захисту, оптимальних умов для максимальної фізичної, психологічної і соціально-трудової реабілітації.

Певною мірою цьому сприяють дослідження провідних вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі корекційної педагогіки і психології (Бондар В.І., Засенко В.В., Козленко М.П., Колупаєва А.А., Малафєєв М.М., Солнцева Л.І., Синьов В.М., Тарасун В.В., Хохліна О.П., Шеремет М.К. та ін.), які спонукають до наукового обґрунтування новітніх технологій спеціального та інклюзивного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку, до виявлення умов, що забезпечать цим дітям максимальну можливу психофізичну реабілітацію та повноцінну адаптацію у соціумі.

Значний внесок у дослідження проблем розвитку, навчання і виховання дітей з вадами слуху зробили такі вчені як: Р.Д. Бабенкова, Н.Г. Байкіна, В.В. Дзюрин, О.П. Гозова, В.В. Засенко, І.М. Ляхова, Н.А. Рау, Б.В. Сермеєв, Л.І. Фомічова, М.К. Шеремет, Ж.І. Шиф,

М.Д. Ярмаченко та ін. Вони відзначають, що ураження слуху призводять до цілої низки вторинних порушень і насамперед до затримки мовленнєвого розвитку, пізнавальних процесів, що зумовлює особливості психомоторної сфери зазначеної категорії дітей.

Незважаючи на значущість вирішення проблем корекції психофізичних вад розвитку глухих дітей, їх соціальної реабілітації, вони й досі залишаються недостатньо вирішеними в теорії та практиці корекційної педагогіки. Практика роботи з фізичного виховання глухих школярів початкової ланки навчання показала, що корекції психомоторної сфери цих дітей засобами рухливих ігор не приділяється належної уваги. Аналіз сучасних науково-методичних робіт, які розглядають загальні питання навчання і виховання даної нозологічної групи дітей, показав, що недостатня увага приділяється питанням відбору, організації та впливу рухливих ігор на розвиток психомоторної сфери й вольових якостей глухих дітей молодшого шкільного віку. Запропоновані рухливі ігри, що входять у шкільну програму фізичного виховання даної категорії дітей, не відбивають психофізичний характер їх розвитку, що свідчить про їх не адаптованість відповідно до спеціальних вимог роботи з цими дітьми. Разом з тим, відомо, що цим дітям у подальшому доводиться зустрічатись зі значними життєвими труднощами, подолання яких потребує від них необхідної психічної та фізичної підготовки, що і може здійснюватися в процесі занять рухливими іграми, які відповідають психофізичному розвитку глухих школярів, їх інтелекту і накопиченим навичкам.

Крім того, на думку Г.Л. Виготської, існує двобічний зв'язок між ігровою діяльністю та мовленням. З одного боку, мовлення розвивається й активізується під час гри, а з другого – сама ігрова діяльність перетворюється під впливом розвитку мовлення [1]. Але труднощі навчання глухих дітей цьому виду діяльності полягають у тому, що можливість керівництва рухливими

іграми за допомогою мовлення значно обмежена.

Виходячи з того, що ігрова діяльність глухих дітей домінує практично до закінчення початкової школи необхідно розробити спеціально адаптовані зміст та методику застосування рухливих ігор у корекційно-розвивальному процесі з фізичного виховання даної категорії дітей. Це дозволить покращити психомоторний розвиток глухих учнів молодших класів, виховувати у них низку вольових якостей, що у подальшому буде сприяти інтеграції цих дітей у соціум, поліпшить їх трудову адаптацію до умов сучасного виробництва, що постійно змінюється, надасть можливість найбільш повно реалізувати себе як особистість. Саме потреба у цьому, а також оптимізація процесу їх фізичного виховання зумовлює актуальність теми нашого дослідження.

Тема дослідження входить до плану науково-дослідних робіт Класичного приватного університету і Міністерства освіти і науки України («Теоретико-методичні засади фізичного виховання і фізичної реабілітації різних груп населення» № державної реєстрації – 01070004193); пов'язана з реалізацією Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Мета дослідження: психолого-педагогічне та медико-біологічне обґрунтування використання рухливих ігор для корекції та розвитку психомоторної сфери глухих дітей молодшого шкільного віку під час занять фізичною культурою у спеціальних закладах освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан проблеми розвитку психомоторної функції глухих дітей в теорії і практиці корекційної роботи.
2. Проаналізувати загальну та психолого-педагогічну літературу з теорії й практики застосування рухливих ігор та визначити їх значення у корекційно-педагогічній роботі з глухими дітьми молодшого шкільного віку.
3. Теоретично обґрунтувати значення рухливих ігор як засобу корекції та розвитку психомоторної сфери глухих учнів молодших класів.

Методи дослідження: для розв'язання поставлених завдань нами застосовувалися теоретичні (вивчення й аналіз науково-методичної літератури, навчальних програм і нормативних документів з навчально-виховної роботи у спеціальній школі, узагальнення психолого-педагогічного досвіду з проблеми дослідження) та емпіричні (педагогічні спостереження) методи дослідження.

Результати дослідження.

Фізичне виховання дітей з порушеннями слуху має свої специфічні особливості, зумовлені слуховою недостатністю та станом функціональних можливостей організму [5]. Крім вади слуху і, як наслідок, недостатнього розвитку мовлення у цих дітей спостерігається цілий комплекс вторинних відхилень у фізичному та психічному здоров'ї. Результати проведених досліджень вказують на деякі порушення діяльності серцево-судинної системи глухих дітей. Порушення мовленнєвого дихання призводить до зниження функціональних показників дихальної системи: життєвої ємності легень, екскурсії грудної клітини тощо. Проведені дослідження стану опорно-рухового апарату у дітей з вадами слуху визначили різні функціональні відхилення:

сутулість, деформація стоп, асиметрію плечей [6]. Для глухих дітей характерним є також загальне ослаблення організму, слабке соматичне здоров'я. Патологічні процеси, які розгортаються в наслідок хвороби, викликають у дітей з вадами слуху комплекси психічної неповноцінності, які характеризуються тривогою, пасивністю, чи, навпаки, – егоцентризмом, агресією [5]. Наукові дослідження з'ясували своєрідність моторики глухих дітей. У них спостерігається порушення координаційної точності рухів, низький рівень розвитку просторової орієнтації, динамічної та статичної рівноваги, уповільнену швидкість виконання рухових дій, відносно сповільненість оволодіння руховими навичками [2, 5]. Для глухих дітей також є характерним відставання у фізичному розвитку відчужених одноліток.

Виходячи з цих особливостей метою фізичного виховання у спеціальних закладах має бути максимально можливий розвиток життєздатності дитини, корекція фізичного стану та рухових порушень, розвинення психомоторних здібностей глухих дітей, які мають стійкі відхилення у стані здоров'я. Також необхідним має бути формування у дітей свідомого ставлення до фізичної активності й потреби систематично займатися фізичними вправами і вести здоровий спосіб життя.

Специфічними завданнями фізичного виховання при глухоті є розвиток таких психомоторних характеристик, як просторова орієнтація, раціональний розподіл м'язових зусиль, здатність до м'язового розслаблення, почуття часу, почуття ритму, рухової пам'яті, швидкості рухових реакцій тощо. Відставання цих характеристик у глухих дітей в першу чергу пов'язано з вадами слуху та зниженням вестибулярної функції. Ще І.М. Сеченов вказував, що сприйняття часу здійснюється за рахунок м'язових зусиль й слуху [4]. Корекція психомоторної сфери у дітей з вадами слуху покращить кінестетичний контроль, тобто вміння визначити свої м'язові зусилля та їх регулювання. Ці аспекти дуже важливі для соціальної й трудової адаптації дітей даної категорії, а також для правильної самооцінки та самореалізації в цілому. Професор В.С. Фарфель відзначав, що вміння регулювати темп рухів в багатьох фізичних вправах та трудових актах полягає в основі ритмічності рухового процесу та дозволяє найбільш доцільно розподіляти свої зусилля у часі, віддалити час настання втоми, домогтись більш економічних умов праці, найбільшої точності рухів [6].

З приходом глухої дитини до спеціальної школи і початком систематичного навчання цілком виправданою є концентрація уваги педагогів на пізнавальному розвитку дітей. Але пізнавальні здібності (мислення, сприйняття, представлення) дитини, а тим більш глухої дитини, невірні розглядати поза контекстом рухового розвитку. Розвиток мислення найяскравіше проявляється в діяльності. І.М. Сеченов писав «Мислення руху має величезне значення для розвитку діяльності мозку. Так при скороченні м'язів у кору головного мозку надходить потік нервових імпульсів, і підвищується тонус, сприйнятливості до засвоєння інформації. Тобто оптимізація рухової активності дітей є запорукою нормального розумового й фізичного розвитку» [5].

Організація навчально-виховної роботи у спеціальних закладах зумовлює проведення додаткових занять з дітьми для проведення корекційної роботи з метою розвитку слухового сприйняття та формування мов-

лення. Це сприяє зниженню рухливості дітей, що призводить до розвитку у них гіподинамії та інших негативних наслідків. Цю проблему ускладнює відсутність належної кількості спеціальної навчально-методичної літератури по фізичному вихованню дітей з вадами слуху, тому педагогам буває важко підібрати зміст занять та методичних прийомів, здійснити корекційну роботу тощо. Крім цього уроки фізичної культури не можуть цілковито компенсувати дефіцит рухової активності глухих школярів головним чином через низьку моторну щільність тому, що багато навчального часу приділяється поясненню матеріалу. Педагогічні дослідження свідчать, що під час занять не відбувається цілеспрямований розвиток здібностей, а основна увага зосереджується на навчанні та вдосконаленні техніки видів спорту. Однак відомо, що без достатнього тренування аеробних і анаеробних можливостей організму, розвитку швидкісно-силових здібностей й витривалості не можна поліпшити функціональний стан, фізичну підготовленість і фізичний розвиток [3].

З огляду на це необхідно внести корективи щодо проведення фізкультурних занять для підвищення фізкультурно-спортивної активності дітей та їх зацікавленості.

Молодший шкільний вік є важливим етапом в розвитку та становленні особистості. Тому дослідження й вивчення особливостей психомоторики молодших школярів з вадами слуху, корекція психомоторних порушень, які виникли внаслідок дефекту, – є актуальним завданням. Це надасть можливість правильно будувати та здійснювати процес фізичного виховання, а також використовувати ефективні засоби фізичного виховання, адаптовані до цього контингенту дітей.

Дослідження й педагогічні спостереження показали, що найефективнішими засобами розвитку рухових якостей та покращення психоемоційного стану дітей молодшого шкільного віку є рухливі ігри [4]. Гра є першим й основним видом спілкування дитини з навколишнім середовищем. Під час рухливих ігор, діти засвоюють життєво необхідні рухливі навички, вміння, а також розвивають морально-вольові якості. Спілкування з іншими дітьми під час спільної ігрової діяльності є необхідними умовами проявлення і розвитку здібностей дитини. Багато вчених приходять до висновку, що гра як структурна модель поведінки дитини, є засобом оволодіння нею навколишньої дійсності і підготовки до її перетворення [4]. Отже, для дітей ігри – це їх безпосереднє життя, а педагог за допомогою ігор розвиває у своїх вихованців пізнавальні, психомоторні здібності та фізичні якості.

Дитина з вадами слуху та наслідками цього дефекту теж пізнає навколишній світ через гру так само, як і нормально розвинута. Гра для глухої дитини не менш бажана ніж для дітей зі збереженим слухом. Але незважаючи на важливість використання рухливих ігор в процесі навчання та виховання дітей з вадами слуху в спеціальних закладах не приділяється цьому належній увазі. Серед багатьох причин цієї проблеми є і відсутність вільного часу на ігри після занять, недостатність часу відведеного на них під час фізкультурних занять, майже цілковита відсутність методичної літератури, а також не адаптованість традиційних рухливих ігор до використання у школах глухих. Інколи зустрічається свідоме ігнорування рухливих ігор, незацікавленість у розвитку психомоторної сфери дітей.

Ігрова діяльність глухих дітей дещо відрізняється від їх однолітків зі збереженим слухом. Протягом педагогічних спостережень за глухими учнями молодших класів під час проведення рухливих ігор на заняттях фізичним вихованням ми побачили наступні особливості:

- школярі грають в ігри, які їм добре відомі на протязі достатньо тривалого часу, не менш емоційно й достатньо охоче, що не спостерігається у здорових однолітків при використанні одноманітного набору ігор на заняттях. Тобто присутня стереотипність поведінки.
- протягом гри діти дуже педантично притримуються правил гри, як вони їх зрозуміли.
- якщо гра передбачає самостійні дії граючих спостерігається елемент наслідування дій за більш активними дітьми.
- протягом гри та після неї, навіть якщо її зміст не передбачає групові дії (кожен грає сам за себе), школярі дуже прискіпливо виправляють помилки один одного.
- під час естафет, коли один з граючих виконує завдання, останні ні в якому разі не чекають своєї черги в вихідному положенні у колоні, більшість навіть дуже емоційно супроводжує гравця протягом виконання вправ.
- при невдалих спробах виконання якогось елементу гри чи естафети дитина, як правило, дуже засмучується, особливо коли вчитель вказує на помилки й неправильне виконання. Ці переживання більш емоційно забарвлені ніж у школярів звичайних шкіл.

Всі ці особливості ігрової діяльності напевно можна пояснити недостатньо розвинутою уявою, обмеженими можливостями спілкування та особливостями психіки глухої дитини.

Таким чином, усе вищезазначене дозволяє зробити висновки про те, що рухливі ігри мають бути дійовим засобом психомоторного розвитку глухої дитини та покращення її пізнавальних здібностей. Про необхідність розробки спеціальних ігор, адаптованих до потреб та здібностей глухої дитини. А також, про актуальність проведення подальших наукових досліджень щодо впливу засобів фізичного виховання на корекцію та розвиток психомоторної сфери глухих дітей початкової ланки навчання.

Література:

1. Выгодская Г.Л. Особенности сюжетно-ролевых игр глухих детей / Г.Л. Выгодская // Психология и педагогика игры дошкольника: (Материалы симпозиума) / под ред. А.В. Запорожца, А.П. Усовой. – М.: Просвещение, 1966. – С. 172 – 188.
2. Гозова А.П. Психология трудового обучения глухих / А.П. Гозова. – М.: Педагогика, 1979. – 214 с.
3. Колишкін О.В. Використання засобів адаптивної фізичної культури під час корекції рухових порушень дітей із розладами слуху / О.В. Колишкін // Дефектологія. – 2002. – № 3. – С. 22-24.
4. Лесько О. Рухливі ігри як ефективний засіб фізичної корекції школярів із затримкою психічного розвитку / О. Лесько // Молода спортивна наука України. – Львів, 2002. – Вип. 6. – С. 288-291.
5. Ляхова І.М. Корекційно-педагогічні основи фізичного виховання дітей зі зниженим слухом (теоретико-методичний аспект): [монографія] / Інна Миколаївна Ляхова; Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2005. – 506 с.: рис. – Бібліогр.: с. 356-404. – ISBN 966-8227-44-1.
6. Трохимова Г.В. Развитие движений у дошкольников с нарушением слуха / Г.В. Трофимова. – М.: Просвещение, 1979. – 112 с.

Надійшла до редакції 08.02.2011 р.
Ивахненко Анна Аркадьевна
ivanna78-78@mail.ru